

Dr. Laurențiu BATIN¹

VALEA VASERULUI ȘI CIMITIRUL MILITAR GERMAN „MIRAJ” DIN MARAMUREȘ

Până în zilele noastre Vișeu și Valea Vaserului păstrează trăsături ce îmbină substanțial o istorie rurală, exprimată magistral într-o arhitectură a lemnului, în culorile vegetale ale țesăturilor și într-un anumit tip de statornicie, cu una citadină și modernă, modelată parțial de eforturile industriale ale țipterilor, de prezența comercială și financiară a evreilor, de exploatarea lemnului la scară industrială prin localnicii români și ucraineni.

Sosirea trupelor germane în Leordina

Scurt istoric al localității Vișeu și al Văii Vaserului

Orașul Vișeu de Sus, după cei mai mulți istorici, este atestat documentar din data de 2 februarie 1365. Această primă menționare a Vișeuului ca localitate a apărut în diploma regelui maghiar Ludovic de Anjou. După alți autori, localitatea este atestată din anul 1549, cu denumirea de „Vișeu Nou” sau „Între Râuri”, fiind situată la confluența celor două râuri, nume întâlnit până la începutul secolului XX.

Evoluția actualului oraș începe după anul 1770, când se înființează la Vișeu un centru forestier cu muncitori – coloniști țipteri – din Zips, aduși la Vișeu din ordinul Împăratului Iosif al II-lea al Austriei².

Dintr-o scurtă analiză a datelor oferite de manuscrisul lui Francisc Réti, intitulat „Historia Rei Cameralis”³, putem descrie câteva aspecte legate de istoria localităților Vișeu de Sus, de Mijloc și de Jos, și de Valea Vaserului, în special din secolul al XVIII-lea.

Ne propunem să analizăm în acest material, doar aspectele și informațiile cu privire la biserică, desprinse din acest document și care merită confruntate cu altele desprinse din lucrările deja consacrate din istoriografia română. Astfel, la 1600, în Vișeu de Sus au locuit 17 nobili care plăteau o taxă de 50 de dinari. La 1639 este amintit preotul acestei localități

în persoana numitului popa Vlașin⁴ iar la 1680 sunt amintiți Petrică Ionaș și popa Ionaș⁵.

Apoi, numelui râului Vaser apare diferit în cadrul comunității din Vișeu de Sus, pornind inițial de la malul Vaserului, în jurul **bisericii bătrâne**⁶. Dacă ținem seama de faptul că acest râu Vaser, a fost amintit pentru prima oară cu acest nume în Diploma 216 din 1 iunie 1453⁷ (...Kneziatul ambelor Vișae, cu toate folosințele și cu râurile Wasser și Vișeu...), putem constata vechimea ortodocșilor în această zonă a Maramureșului. Trebuie să spunem că deși în germană, cuvântul „vaser” înseamnă „apă”, numele râului nu este legat de etnicii germani, deoarece „țipterii” au fost colonizați în Vișeu de Sus, abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁸.

În 1903 este consemnat primul ortodox din această localitate.

Recensământul populației din Vișeu de Sus, efectuat în 1910, consemnează un număr de 3.277 de locuitori care scriau și citeau, iar 3.908 persoane vorbeau ungurește. Majoritatea au fost greco-catolici, evrei izraeliți, reformați⁹ și doar 12 ortodocși¹⁰.

* * *

În anul 1916 linia frontului s-a aflat pe crestele munților Maramureșului din hotarele comunelor Borșa, Vișeu de Sus, Poienile de sub Munte și Frasin (Yasinia). Frontul a fost menținut pe acest aliniament timp de doi ani și jumătate. În această perioadă frontul a fost vizitat de toate personalitățile de seamă, în frunte cu Regii Carol al IV-lea și Vilhelm al II-lea. Aici a fost planificat un contra-atac în Bucovina pentru a opri ofensiva Brusilov.

Misiunea apărării acestui aliniament al frontului a revenit Regimentului III Vânători german¹¹, ale căror prime trupe au ajuns în Maramureș, în gara Leordina, la data de 25 iulie la ora 12.20, înainte de masă¹². După debarcarea în gara Leordina, trupa a mășăluit pe jos către Russpolyana (Poienile de sub Munte), unde întregul efectiv a fost cazat.

În localitatea Leordina au fost construite mai multe barăci militare pentru adăpostirea trupei. Au mai fost cazate trupe bavareze și în locul numit „Pe Hotără”, între Petrova și Leordina, într-un abator pentru sacrificarea animalelor în locul numit „Răstoci”, iar într-un imobil situat vis-a-vis de actuala școală din Leordina a fost cazată fanfara militară a Regimentului III Vânători german¹³. Un detașament numeros a urcat Valea Vaserului din Vișeu și a intrat în dispozitivul de luptă, pe crestele munților.

Pe teritoriul județului Maramureș au fost înhumați în Primul Război Mondial mai mulți militari germani și austro-

Sicriu coborât din munți cu funicularul

ungari, inclusiv polonezi, care au luptat împotriva trupelor rusești, atât în perioada primei invazii a Maramureșului, petrecută la sfârșitul lunii septembrie-începutul lui octombrie 1914, cât și cei căzuți în Campania din perioada iulie 1916-iulie 1917, pe frontul din Munții Maramureșului, în confruntarea dintre trupele germano-austriece conduse de generalul Richard von Conta și cele rusești conduse de mareșalul Aleksei Brusilov.

În Maramureș au existat și există mai multe astfel de cimitire pe care vom încerca în continuare să le descriem. Ne vom opri atenția asupra celui mai mare cimitir maramureșean din perioada respectivă.

Cimitirul „Miraj” de pe Valea Vaserului

Pentru a nu pierde niciun amănunt din ceea ce a însemnat acest cimitir pentru Valea Vaserului, vom încerca să-l descriem exact așa cum a arătat el în perioada construirii și în anii de după, până la distrugerea lui de către apele revărsate ale Vaserului.

Ca localizare, cimitirul s-a aflat pe Valea Vaserului în amonte, după Făina, la o cotitură a Văii. Acolo unde un versant de munte îngust, împădurit cu brazi, a coborât în **trei terase** în unghiul format de Valea Vaserului și a Mireșului, s-a construit cu mintea și cu mâini de artist un cimitir în adevăratul sens al cuvântului.

Ideea construirii acestui magnific cimitir a aparținut colonelului Richard von Rango¹⁴. Inițial, mormintele lor au fost risipite prin toți Munții Maramureșului, și au fost expuse distrugerii rapide datorită vremii, sălbăticiunilor și a animalelor care pășteau.

Suferința și neliniștea abandonării acestor cruci și morminte izolate aflate în pericol de distrugere, l-au condus spre acest proiect.

Această răspândire a mormintelor prin crestele, văile și vârfurile munților a fost foarte plastic descrisă de autorul Cărții Album, astfel încât merită redat un pasaj din aceasta: „Camarade, ai fost răpit de lângă mine! Câte am petrecut noi împreună! Tu, frate credincios, câte lucruri te-au preocupat în acest timp! Câte griji ți-ai făcut pentru cei dragi de acasă! Te-a înțeles cineva? Cât de viteaz ai fost! Vrem să te înmormântăm cu cinste. Și tu ți-ai lăsat viața în această luptă sângeroasă, aici, în munți sub cerul înalt. Tu ai murit pentru ca noi să trăim mai departe.

Trupul tău va fi înmormântat la umbra brazilor. Camarazii care vor rezista în continuare, privesc spre tine; spre tine privește și dragostea întregului popor german, pentru că cei dragi nu te mai pot vedea. Câte fapte eroice au văzut și pot povesti aceste morminte și pietre împrejmuite cu gard de sârmă ruginită. Acum, acest erou se odihnește în țărână.

Ce spui tu, bătrâne copac, la umbra căruia ne-am așezat camaradul? Așa cum ești tu, înalt, viguros și rezistent este puterea germană. Voios, precum apele repezi, ce curg la vale, atât de neobosit și proaspăt este spiritul german. Valurile saltă jucăuș peste lespezi în mișcări de dans cu reflexe argintii în lumina soarelui”¹⁵.

Colonelul Richard von Rango, însoțit de locotenentul Kruger, adjutant al Regimentului și de către doctorul Regimentului Fiedler, au plecat cu toții să identifice un loc pentru acest cimitir. L-a găsit la ieșirea din Valea Miraj, sub vârful Toroiağa, o zonă cu dealuri line și păduri seculare.

Pe data de 4 februarie 1917, a fost necesar doar un impuls din partea comandantului Regimentului, pentru a găsi în Regiment forțele necesare pentru executarea acestui plan. La 10 februarie 1917, s-a început construirea cimitirului. Pământul a fost înghețat și acoperit cu zăpadă de o jumătate

Vânător german sculptat

de metru. În aceste condiții s-a netezit solul. Oamenii și-au încălzit mâinile la foc ca să nu înghețe. Nimeni nu s-a plâns și toți au muncit cu sârguință¹⁶.

Locotenentul-arhitect **Bruno Biehler**¹⁷ a făcut planurile. L-au ajutat sculptorul Wilhelm Math din Oberstdorf, pictorul caporal Hermann Maler Grosselfinger din Hindelang, precum și alte ajutoare din Regiment, meșteri capabili, care au reușit să pună în aplicare planurile sale¹⁸. Math a confecționat unelte primitive, deoarece i-au lipsit toate uneltele artistice. Prin mijloace simple a cioplit, a modelat din lemnul carpatic personaje puternice, adevărate. Grosselfinger a pictat în mod armonios cruci și coloane. Stâlpii au fost ciopliți manual, iar grinzile tăiate la gater. În Regiment au fost tăiate scânduri pentru cimitir.

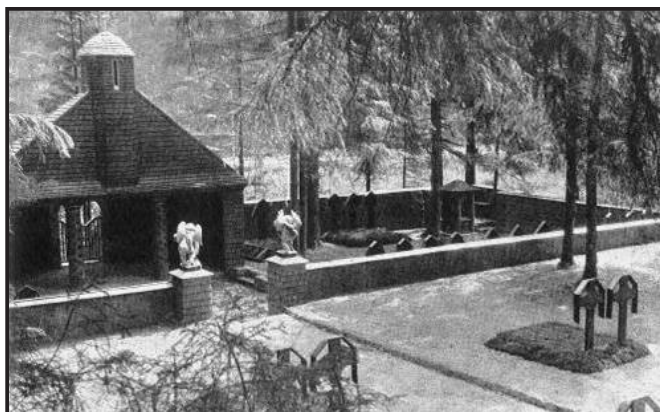
Lt. Walter Schwarz și sergentul major Otto Bauriedl au pictat minunile și culorile statuetelor la locuri de onoare și au dăruit imagini vii pentru dosar. Locotenentul Bruno Biehler și sergentul major Karl Rubartsch au prezentat proiectul lucrării cu schițe artistice¹⁹.

Pentru început au trebuit rezolvate două probleme: trecerea peste Vaser, astfel încât apele învolburate de ploi să nu blocheze intrarea în cimitir, și tăierea pădurii pentru amplasarea rândurilor de gropi.

Peste apa râului Vaser a fost construit, sub îndrumarea unui sergent major austriac de stat major, un pod din lemn²⁰, arcuit maiestuos, pe care s-a înălțat vânătorul Math cu o statură puternică. Doi cerbi, așezați pe două postamente înalte, au flancat intrarea pe pod, pe a cărei creastă a stat de

Isus răstignit pe cruce

Capela din cimitir

santinelă un vânător german în poziție impunătoare și cu cască de oțel, cu privirea îndreptată în depărtare unde, peste vârfurile brazilor, s-a zărit vârful Coman. Coarnele cerbului au fost simbolul **Karpatenkorp** și inclusiv a Regimentului III Vânători.

Podul a reprezentat intrarea în cimitirul din Carpați al Regimentului III Vânători și a condus vizitatorul spre capela de mântuire care a fost construită în forme simple și frumoase și la ai cărei stâlpi au putut fi îmbrățișate câteva clipe de bucurie²¹.

În frigul tăios al iernii, ferți de vânt, doar cu ajutorul unor foi de cort, ajutându-se de unelte primitive pe care și le-a meșterit chiar el, Math a creat figuri minunate: Cristos pe cruce, Vânătorul și Cerbii pentru punte și o multitudine de îngeri. La gater s-au realizat bârnele, scândurile și cornii, iar în altă parte s-au tăiat miile de șindrile de lemn.

Cuvântul și imaginea n-au putut reda adevărata vrajă a acestei creații. Cine a dorit să simtă vraja acestui loc, a trebuit să meargă în Valea Vaserului, să îngenuncheze la picioarele coloanei cu **Fecioara Maria**, la un ceas de reculegere și visare. Atunci ar fi putut afla sensul vieții și al morții și ar fi putut înțelege vechea vorbă soldățească: „Moartea pe câmpul de luptă este cea mai frumoasă moarte”²².

O stea norocoasă a vegheat asupra acestei lucrări, a răspândit iubire camaraderescă și a permis terminarea acesteia, înainte ca Regimentul să părăsească pentru totdeauna poziția sa.

Au fost îngropați²³ în acest cimitir, de către mâini credincioase de camarazi, pentru ultima lor odihnă un număr de **105 soldați viteji**²⁴ dintre care: doi ofițeri, trei oberjaeger, 75 de vânători ai Regimentului III Vânători, patru subofițeri, șase infanteriști ai Regimentului VI Infanterie Rezervă bavareză, un ulan de la 2/Ulani I, un subofițer, un trăgător de la Detașamentul 239 Mitraliere, trei canonieri de la Detașamentul 4 Tunuri Montane, un ofițer de la Compania a 10-a Aruncătoare de Mine, un milițian/Landsturmmann de la Batalionul VIII Infanterie Landsturm, patru camarazi din armata austro-ungară și patru ruși²⁵.

În perioada în care s-a desfășurat războiul din zona Macârlău, din 22 octombrie 1916 până în 25 iulie 1917, pierderile sângeroase ale Regimentului au însumat doi ofițeri și 53 de oameni. Ofițerii au fost locotenentul Schnellrieder, comandantul Companiei a 13-a din 1 martie 1917, ca și ofițer de schimb la Regimentul 50 Infanterie k.u.k. care a **căzut la datorie pe 11 martie 1917**, precum și locotenentul rezervist Boehm, de la Compania a 2-a, **căzut pe 19 martie 1917**

Monumentul Batalionului I

din cauza unei răni grave la cap, primite în timpul aruncării unei grenade de mână²⁶.

Ca și răniți, Regimentul a numărat în acea perioadă 500 de oameni. Pierderile totale de bolnavi în perioada războiului din Munții Maramureșului au fost de nouă ofițeri și 736 soldați dintre care s-au întors patru ofițeri și 496 soldați, majoritatea vindecați după scurt timp și întorși pe front.

Pe **25 iulie 1917** s-a inaugurat oficial cimitirul în prezența generalului-locotenent Richard von Conta.

A fost o zi strălucitoare de vară, cerul s-a arcuit fără nori peste văi și munți, natura a zâmbit în toate culorile pământului iar roșul și albastrul îmbrăcăminteii **Fecioarei Maria** s-a zărit minunat peste vârfurile brazilor.

Reprezentanții Batalioanelor și Formațiunilor k.u.k. au fost prezenți. În sunetele vechii rugăciuni soldățești: „Tată (Dumnezeule), eu te chem! În urlete mă înconjoară aburul luptei”, cei prezenți au călcat peste punte, ajungând la capela de sfințire și la cimitir.

Aceștia au urcat pe trei terase. Scăldate în lumina de vară și împodobite cu cruci acoperite au stat rândurile de morminte. Peste tot a fost viață și culoare. Ochii s-au odihnit pe formele nobile ale memorialelor celor patru Batalioane, care au vestit numele tuturor celor care și-au sacrificat în Carpați viața pentru țara și poporul lor.

Deasupra acestor terase s-a aflat mormântul unui general german, străjuit de Madona cu pruncul în brațe, sculptată într-un brad imens, cu Iisus Cristos răstignit. Rămășițele pământești ale generalului au fost transportate în anul 1920 în Germania²⁷.

De jur împrejur, barierele din lemn acoperite cu șindrilă au fost întrerupte de postamente cu îngerași. Deasupra tuturor, înălțător și sublim, a stat **Mântuitorul pe Cruce**.

Monumentul Batalionului II

Unul după altul, preoții Grupei von Rango, **Meder și Vogelmann**, au sfințit mormintele și cimitirul, după care a urmat o scurtă mulțumire adresată de către Comandantul Regimentului tuturor celor cărora le-a fost datorată această bijuterie.

La sfârșit, a urmat o binecuvântare în sunetul clopotelor micii capele, s-a cântat cântecul „Am avut un camarad!” și s-au tras trei salve de onoare, care și-au trimis ecoul peste munți²⁸.

Iată cum a fost descrisă de către autorul Cărții Album „**Cimitirul din pădure al Regimentului III Vânători din Carpați, aproape de Macărâu la Sighetu Marmăției**” evenimentul inaugurării cimitirului Miraj:

„Emoționați intrăm. Înăuntru se află cruci ale celor căzuți. Ei par masivi și puternici. Numele celor morți sunt însoțite de coroane roșii și albastre.

Acoperișurile netede ale crucilor parcă spun despre destinul celor căzuți care au murit de mult: îngeri înaripați veghează pe pereții despărțitori. Peste cimitir se ridică crucea ca o consolare (mângâiere), dragostea miloasă. Ca bunătațe curată plutește imaginea Maicii Domnului, pe stâlpul dintre ramuri. Aceste două lucrări sunt creațiile deosebite ale lui Math. Pițigoiul cântă despre piscuri în toată splendoarea și cântă în toată suferința urcată odată cu decesul celor valoroși.

Monument funerar cu numele celor căzuți pe frontul din Maramureș

Batalionul le-a consacrat celor căzuți morminte. Acestea la primele două Batalioane sunt simple și sobre. Floarea de colț și leul sunt simboluri puternice. Batalioanele III și IV au forme libere. Unu este acoperit în formă de cochilie, se înalță subțire; de culoare roșie, visător stă celălalt la marginea cimitirului²⁹.

Pictorii care au aparținut Regimentului III Vânători, vice-caporalul Otto Bauriedl și locotenentul rezervist Walther Schwarz, precum și fotografii Karl Rubartsch au imortalizat apoi cimitirul în toate amănuntele sale minunate. A luat ființă o mapă a cimitirului, ca amintire nepieritoare a timpului petrecut în Carpați de vânătorii Regimentului III³⁰.

Azi cimitirul nu mai există, rămășițele de suprafață sunt foarte puține, dat fiind faptul că au fost construite din lemn de rășinoase. Câteva morminte au fost măturate de apele învolburate ale Vaserului în 1929, iar altele au fost mutate în cimitirul romano-catolic de pe Poduri din localitatea Vișeu de Sus. Cu toate acestea, acolo la Miraj mai există morminte.

Se zice că statuia de lemn a vânătorului Math a fost adăpostită în capela de la Făina de unde i s-a pierdut urma.

În anul 1930, generalul maior von Rango a vizitat Valea

Vaserului. Cu această ocazie, el a mulțumit „comandantului și ofițerilor Batalionului III Grăniceri din Sighetu Marmăției, care are și o filială în Vișeu de Sus”, pentru că „ei i-au ordonat soldaților să protejeze mormintele de pe creasta muntelui și au făcut posibilă pentru rudele celor decedați, vizitarea acestor morminte, într-un mod binevoitor, căci fără un permis special, în scris, nimeni nu ar fi avut voie să pătrundă în acest ținut muntos de graniță”³¹.

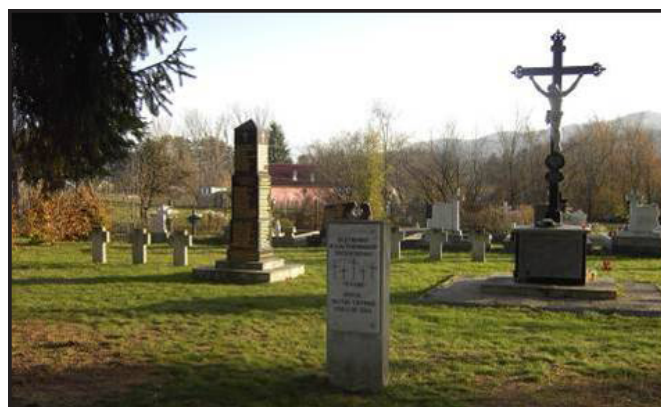
Conform unor documente, în afara celor 105 morminte din cimitirul Miraj, pe Munții Maramureșului, prin Văile Vaserului, ar mai exista încă aproximativ 400 de morminte doar ale vânătorilor germani³².

Avem și o scurtă descriere a cimitirului din anul 1930, realizată de părintele profesor Ion Bârlea din Berbești, județul Maramureș, în ziarul *Gazeta Maramureșeană*, cu ocazia efectuării unei excursii pe Valea Vaserului cu o clasă de copii. Descrierea cimitirului menționează următoarele: „La jumătatea drumului dintre Făina și Macârlău este cimiterul german, de cea parte a râului, care avea legătura printr-un pod care a fost distrus de potopul apelor. Trecerea se face pe niște bârne puse în loc de punte. Cimetierul german este îngărdit frumos. În față un fel de capelă cu un clopot. În lăuntru o statuie de lemn reprezentând un soldat german îmbrăcat de război. Doi îngeri la intrare și cruci la capul fiecărui mormânt. Pe niște table zăgrăvite anume celor decedați. La o parte mai ridicată, niște morminte mai bine îngrijite și cu cruce o parte de metal emailată cu inscripția **Hierruht Theebald Boehmstd. Med. U. 3 jägr. Reg. 2 comp.geb. am 1 Mai 1895 u. Braunstein gest u. 18 Martie 1917**. La altă parte: **2 Batalionjägr Regiment 3**.

Înmormântare

Ar fi de dorit ca să îngrijească mai bine aceste morminte,

Cimitirul în care au fost reîngropați soldații germani

căci cel decedat nu mai contează ca dușman”³³.

Într-un articol din presa anului 1933, a apărut menționat faptul că fetele din Maramureș au împodobit cu flori mormintele nemților căzuți în război. Iată, pe scurt, conținutul acelui articol:

„Părăsind Lutoasa coborâm pe lângă un cimitir militar. Aici dorm somnul lor de vecie niște bavarezi și în fiecare an la Sfânta Maria fetele de pe Lutoasa fac un pelerinaj la aceste morminte părăsite și uitate, împodobindu-le cu flori. Și acum mormintele sunt presărate cu flori proaspete, căci ieri a fost Sfânta Maria, și, româncele din Maramureș, mulgătoarele de la lăptărie, au bocat cu glas duios pe soldații germani pe cari nu i-au văzut și cari au murit pentru o cauză ce nu o înțeleg. Florile, ele le-au adunat și le-au depus pe aceste morminte ale unor oameni străini de neamul și limba lor.

Calea ce ne duce în vale și ea construită de nemți ne ajută ca în 3 ore să ajungem la drumul din Valea Vaserului care ducea din Vișeu la Făina și Macârlău”³⁴.

În data de 25 iulie 2011, pe locul cimitirului Miraj a fost ridicată și sfințită de către preoții ortodocși din zonă conduși de părintele protopop Grigore Andreica, o troiță maramureșeană, cu scop de cinstire a eroilor de odinioară, indiferent de etnie și de scopul lor pe Valea Vaserului.

VASER VALLEY AND THE GERMAN MILITARY CEMETERY “MIRAJ” FROM MARAMUREȘ

The article presents a short history of Vișeu locality and dates about Vaser Valley and the cemetery “Miraj”. On July 25, 2011 where the cemetery “Miraj” was placed there was located a triptych in the memory of the heroes that lost their life in combat.

Keywords: Vișeu, Vaser Valley, Maramureș, First World War, cemetery

NOTE

- 1 Poliția de Frontieră Maramureș.
- 2 Livia Ardelean, dr., *Câteva contribuții la studiul populației celor 3 Vișee în secolele XIV-XX*, în „Âmbele Vișae”, vol. al V-lea, Editura Eurotip, Baia Mare, 2013, p. 29.
- 3 Documentul se află spre păstrare la S.J.A.N. Cluj, în colecția de documente și manuscrise, nr. 11-16.
- 4 S.J.A.N. Maramureș, *Protocoalele Congregației nobiliare*, nr. 2/1639.
- 5 Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parohiile și mănăstirile române din Maramureș*, Editura Tipografiei

Diecezane, Gherla, 1911, p. 81.

6 Este vorba de prima biserică din Vișeu de Sus, construită de către primii locuitori vișeuani români (Biserica Ortodoxă „Buna Vestire”).

7 Mihalyi de Apșa Ioan, *Diplome maramureșene din secolele XIV-XV*, Tipografia lui Mayer și Berger, Sighet, 1900, p. 367.

8 Iacob Andreica, inginer, Ștefan Andreica, *Din istoria Văii Vaserului*, Editura Ceconi, Repedea, 2012, p. 9.

9 Studia Censualia Transsilvanica, Editura Staff, p. 400.

10 Marian Nicolae Tomi, *Maramureșul de ieri până azi*, Editura Grinta, Cluj-Napoca, 2008, p. 209.

11 Ibidem.

12 Regimentul a fost imbarcat pe 20 iulie 1916 și până în 25 iulie, când a ajuns la destinație, a fost transportat pe calea ferată, pe itinerariul: Kreuznach, Frankfurt a. M., Bebra, Leipzig, Dresden, Görlitz, Breslau, Oppeln, Oderberg, Jabunklau, Szolnok, Debreczen, Hust, Maramaros-Sziget, Leordina.

13 Alexandru Leordean, *Leordina - un sat în fața lumii*, Editura Echim, 2006, p. 26.

14 Albumul „Cimitirul din pădure al Regimentului III Vânători din Carpați, aproape de Macârlău la Sighetu Marmatei”, München, 1918, p. 5.

15 Ibidem, p. 4.

16 Ibidem, p. 7.

17 A fost comandantul Coloanei IV Mitraliere, arhitect de meserie. A fost născut în Freiburg, în Pădurea Neagră, unde a avut ocazia să admire minunile naturii, să-și însușească arta de înaltă clasă. Münchenul l-a dezvoltat, l-a format și astfel a putut să devină creatorul acestui monument unic.

18 Ralf von Rango, general maior a. D., *Das Jäger Regiment Nr. 3*, Verlag Oldenburg i. O, Berlin, 1929 (*Regimentul III Vânători*, După jurnalele oficiale și rapoartele combatanților, prelucrate de către Ralf von Rango, general maior în retragere, în război comandant al Regimentului, cu 3 hărți, 23 schițe de bătlui, 223 poze, înființat în 1833, tipărit și editat la Tipografia și Editura Anton Dreselly, urmaș a lui Max Probst, societate cu răspundere limitată, München 2 S.O., str. Hans Sachs 12, Carl Bruckner - Compania 3), p. 252.

19 Albumul „Cimitirul din pădure al Regimentului III Vânători din Carpați, aproape de Macârlău la Sighetu Marmatei”, München, 1918, p. 5. A se vedea și Ralf von Rango, general maior a. D., *op. cit.*, p. 254.

20 Sub conducerea și cu ajutorul sapeureilor (săpătorilor) k.u.k. s-au bătut un mare număr de trunchiuri groase și lungi de copaci în albia apei, ceea ce a reprezentat o muncă grea care a durat până la sfârșitul lunii martie, deoarece

albia era stâncoasă, iar instrumentele de ridicare și de batere trebuiau să și le construiască singuri. Tot așa de anevoioasă a fost și amenajarea celor trei terase ale cimitirului.

21 Albumul „Cimitirul din pădure al Regimentului III Vânători din Carpați, aproape de Macârlău la Sighetu Marmatei”, München, 1918, p. 7.

22 Ralf von Rango, general maior a. D., *op. cit.*, p. 254.

23 Prima înmormântare a avut loc în seara zilei de 20 februarie 1917.

24 http://www.weltkriegsopfer.de/grabsuche/soldatenliste.php?cid=FriedList&s_land=20

25 Ralf von Rango, general maior a. D., *op. cit.*, p. 254.

26 Ibidem, p. 255.

27 Vasile Coman, *Scurt istoric și perspective, în concepția operatorului turistic S.C. C.F.F. Vișeu de Sus*, în „Âmbele Vișae”, vol. al IV-lea, p. 113.

28 Ralf von Rango, general maior a. D., *op. cit.*, p. 255.

29 Albumul „Cimitirul din pădure al Regimentului III Vânători din Carpați, aproape de Macârlău la Sighetu Marmatei”, München, 1918, p. 9.

30 Ralf von Rango, general maior a. D., *op. cit.*, p. 255.

31 C.f. Arhivele Militare Române, Fond Jurnalul de operații (Registrul istoric) al Regimentului 4 Grăniceri, ds. 1168-1, f. 118-118v – în anul 1930, Batalionul I Grăniceri Sighet, trecut recent în subordinea Regimentului 4 Grăniceri, l-a avut ca și comandant pe maiorul Alexandrescu Ioan. Acest Batalion a avut subordonată Compania I Grăniceri Valea Vișeuului comandată de căpitanul Constantinescu Gheorghe, cu trei plutoane de Grăniceri. Plutonul 1 Făina comandat de plutonierul major Popescu Nicolae, a asigurat paza frontierei pe Valea Vaserului.

32 Iacob Andreica, inginer, Ștefan Andreica, *Din istoria Văii Vaserului*, Editura Ceconi, Repedea, 2012, p. 34.

33 Ion Bârlea, *Note de călătorie. Sighet - Macârlău: 14-16 iunie 1930*, în „Gazeta Maramureșeană”, Anul XI-lea, Nr. 25, Sighet, 19 iunie 1930, p. 2.

34 Ziarul „Astra”, Anul III, Sighet, 20 ianuarie 1933, nr. 4, p. 3.